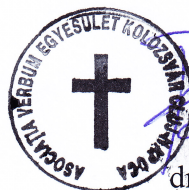

IGAZOLÁS

Alulírott Bodó Márta, a Verbum Keresztény Kulturális Egyesület kiadásában megjelenő *Keresztény Szó* katolikus kulturális folyóirat felelős szerkesztője igazolom, hogy Tamási Zsolt: *A forradalom recepciója az erdélyi katolikus egyházmegyében és a jogharmonizációs problémák*, és Tamási Zsolt: *Az erdélyi katolikus egyház hatása a forradalmi lelkesítésre* című tanulmányait közlésre elfogadtuk és a folyóiratunk soron következő lapszámaiban megjelentetjük.

Jelen igazolást a Bolyai+ kutató ösztöndíjprogramon belüli tevékenységének igazolására állítottuk ki.

Tisztelettel,

dr. Bodó Márta
kiadói főszerkesztő,
felelős szerkesztő

Kolozsvár, 2019. július 5-én

Tamási Zsolt:

***A forradalom recepciója az erdélyi katolikus egyházmegyében és a jogharmonizációs problémák. Megoldatlan anyagi problémák.*¹**

Az 1848-as pozsonyi törvénykezés pozitív fogadtatása az erdélyiek részéről egyértelmű. A köztudatban viszont kevésbé került be, hogy a pozsonyi törvények Erdély Uniója utáni alkalmazása milyen jogi problémákat jelentette. Jelen tanulmányban a jogharmonizáció kérdésköréből az anyagi vetületeket igyekszünk megvilágítani. Az 1848:13. pozsonyi törvénycikk elfogadta a katolikus egyház lemondását az egyházi tizedről. A törvény tartalmazta az ígéretet a kárpótlás állami biztosítására, viszont ennek gyakorlati megoldása váratott magára, ami komoly anyagi fennakadást okozott az egyháziak bérezése terén. Erdély szempontjából külön jelentősége van, hogy az Unió előtt megfogalmazott törvény nem tartalmazott megoldást a sajátosan erdélyi problémákra, így a kepe-fizetés módjára sem. Jelen tanulmányban ezért egy tágab keret-történet vázolása mellett (a tizedről való lemondás mennyiben történt a katolikus egyház tényleges hozzájárulásával), a kegyúri támogatás és a kepe-kérdés erdélyi gondjait vizsgáljuk meg. Erdélyben a kamarai helységekben a papság jövedelmét a kegyúri támogatás, a Székelyföldön a kepe biztosította. A két típusú jövedelmi forrás állami rendezésének összehasonlítása rávilágít, hogy a magyar forradalmi kormány valójában Erdély sajátosságaira nem volt fogékony. Miközben a más egyházmegyékben is létező kamarai kegyúri támogatás kérdését kénytelen volt rendezni, a kepe-kérdés megoldására nem fordított figyelmet. Ugyanakkor a kegyúri támogatás kérdésben az is tetten érhető, hogy a polgári, liberális kormány az egyházi hierarchia hivatali utat mellőzve, a püspökök értesítése nélkül próbált közvetlenül csak a papsággal kommunikálni, ami az egyházi belügyekbe való beavatkozás konkrét példája. A forradalmi és szabadságharci események során többször is megfigyelhető ez a magatartás, ami csak azért is furcsa, mivel törvényileg kimondták a katolikus egyház államvallási státusának megszüntetését, viszont az állami beavatkozás lehetőségét mégis próbálták fenntartani. Közvetett formában tehát az anyagi kérdéseknek ilyen szempontból történő megvizsgálása rávilágíthat arra, hogy a forradalom ideje alatt a liberális kormányzat tulajdonképpen eszközként használta az egyház tényleges befolyását a hívekre, nem törődve annak sajátos problémáinak megoldásával is.

Az egyházi tizedvesztés története a szakirodalomba úgy szerepel, hogy a katolikus egyház a maga során önként lemondott az 1847/48-as pozsonyi törvény során a tizedről, félve attól, hogy hozzájárulásuk nélkül is megvonja ezt az országgyűlés. Így legalább ezzel a kényszerű gesztussal akarták volna a nép rokonszenvét megnyerni.² Az indítványtevő a pécsi káptalani követ, Daróczy Zsigmond volt, akinek példáját az alsóházban jelenlevő társai is követték.³ A nyitrai káptalani követ kérte, hogy törvényileg gondoskodjanak a kártalanításról is, hiszen sok az olyan szegény lelkész, akinek egyetlen jövedelmét a tized alkotta.⁴ Kossuth Lajos, a tárgyalások tényleges irányítója hozzájárult a kitétel betoldásához, így a 13. törvénycikk alapját képező törvényjavaslatot még aznap a következő szövegezéssel küldték át a főrendeknek: „Az egyházi rend a papi tizedről minden kárpótlás nélkül lemondván, az ország rendei ezen a haza oltárára letett áldozatot örök emlékezet okáért törvénybe iktatják, egyszersmind ezen lemondásnak nyomán elhatározzák:

¹ A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-18-4-SZTE-75 Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² VARGA János: *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*, Bp. 1971. 156.

³ VARGYAS Endre: *Magyar szabadságharc története 1848-49-ben. A magyar nép számára*, Bp. 1879. 65.

⁴ MESZLÉNYI Antal: *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*, Bp. 1928. 65.

§. A papi tized akár a természetbeni kiszolgáltatás helyett készpénzben teljesítetett, és pedig akár közvetlenül az egyházi rendnek, akár haszonbérloknek fizettetett, akár örökös szerződés mellett, akár királyi adomány által szereztetett, ezennel örökre megszűnik.

§. Mennyiben a tized megszüntetése a kisebbrendű papság némely tagjának jövedelmeit is érdekli s e tekintetből azoknak ellátásáról gondoskodni minden esetben szükséges leendő; Őfelsége egyszersmind a kisebbrendű, bármely vallásfelekezeten levő papságnak illő ellátásáról magyar miniszteriuma által részletes törvényjavaslatot fog az ország rendének előterjeszteni.

§. Mennyiben a papi tized magáncsaládok birtokába akár örökös szerződés, akár királyi adomány által jutott, a tulajdonos magáncsaládoknak a közálladalom által leendő kármentesítése iránt Őfelsége a magyar miniszteriuma által a legközelebbi országgyűlés elébe részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni”.⁵

A három szakaszos törvényjavaslat a főrendek által is elfogadásra talált. A püspökök a maguk nevében szintén lemondtak a tizedről.⁶ Érdemes megjegyezni, hogy a Szentszék is elfogadta a magyar katolikus papság áldozatkészségének e példáját,⁷ de azért a szentszéki követ figyelmeztetett, hogy „ugyanezen klérus valamennyi javaitól megfosztassék, abba sohasem fog a pápa belemenni”.⁸

A tizedről való lemondásnak ez az általánosan ismert s hitelesnek tartott formája. Hám János emlékirata viszont arról tudósít, hogy a március 18-án délután 5 óra körül tartott gyűlésen a papságot felszólították a tizedről való lemondásra, ha óhajt egyéb javadalmaiban megmaradni. A pozsonyi káptalan követte távozott a gyűlésről, hogy e kérdésben a káptalan véleményét kikérje. Eközben mond le a pécsi káptalan követte, akinek lemondása után a törvényjavaslatot meg is szövegezték. A püspökök tudták, hogy a javaslat a főrendek táblájához fog felküldetni, s ezért eldöntik, hogy ebben a kérdésben tanácskozni fognak egymás között. A Hám János által celebrált 19-ei ünnepi mise után értesülnek arról, hogy a kérdés idejét múlta, mert éjjel 11 órakor „a nádor elnöklete alatt gyűlés volt, amelyen néhány mágnás és két vagy három püspök, nevezetesen a pécsi és a csanádi jelen volt, – és az egyházi tizedeket eltemették (...) holott a papságnak sem joga nem volt lemondania, sem a valóságban le nem mondott róluk”.⁹ Magának Kossuthnak az Emlékirataiból is az derül ki, hogy nem egységesen az egyház mondott le a tizedről, hanem csak a forradalmi lelkesedésben került kiprovokálásra: „Mi is üléseztünk Pozsonyban éjjelenként is, mint híres elődünk, a francia constituante (...) A jobbagyság felszabadítása már meg lévén szavazva, én egy éjjel szép csendesen azt mondtam nekik: Urak, a földesúri dézsma megszűnt, természetes dolog, hogy a papi dézsmának is meg kell szűnni, szerezzék meg önök a magyar katolikus klérusnak azt a dicsőséget, hogy maga mond le róla; ne várják, hogy én tegyem meg az indítványt, tegyék meg önök; erre egyik közülük (ha nem csal az emlékezetem, a pécsi káptalan követte) ennyit felelt: «Köszönöm a figyelmeztetést, mindjárt megteszem», és oda intett a kerületi elnökségnek, hogy szólni kíván. Még most is nevezhetném, amint visszaemlékszem, hogy egy pár tisztelendő szomszédja miként rángatta reverendáját, hogy «per amorem Dei» ne izéljen, de a derék ember bizony csak izélt. Megmondta, hogy káptalanja nevében örökre lemond a nép javára minden kárpótlás nélkül a dézsmáról; példáját többi

⁵ Karok és Rendek Naplója az 1847/8. országgyűlésen, apud MESZLÉNYI, 65–66.

⁶ FOGARASY Mihály: „Átmeneti szabadság” – Emlékirat az 1847/8 országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról. Egy résztvevőtől. Pest 1848. 81.

⁷ Van olyan nézet is, hogy a tizedről való lemondás miatt – mivel ez a pápa megkérdezése nélkül történt – megrovásban részesült a magyar klérus. – TOMCSÁNYI Lajos S. J.: *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*, Budapest 1922. 47.

⁸ *Religio és Nevelés*, 1848. I. 423, apud MESZLÉNYI, 67.

⁹ SCHEFFLER János, *Hám János szatmári püspök emlékirata 1848–49-ből*, Bp. 1928. In. *Új Ember Kalendárium* 1999, 54.

kollégái lelkes nyilatkozatokkal követték (...) és követtársam, Szentkirályi Mór, mint jegyző, egy szál jaggyúgyertya pislogása mellett rögtön meg is írta".¹⁰

Az elfogadott törvényjavaslat 2. szakasza értelmében a lelkészek jövedelmezését az államra hárította a Vallás és Közoktatási Miniszter. „*A bevett vallásbelieknek egyházi és tanodai szükségeiről gondoskodást az álladalomra ruházta át (...) A lelkészeknek és tanítóknak eddig elé a kincstári vagy bánya pénztárakból kegyúri pártfogás címe alatt kiadni szokott segedelmezéseket a kincstár, mint földes úr részéről jövőre megszüntetni szándékozom*”¹¹ – olvasható a hivatalos értesítés szövege. A kegyúri címen adott támogatások beszüntetésére ténylegesen sor került, elsősorban azért, mert a jobbágyság eltörlésével felbomlott az úrbér – kegyúri jogrend, s a kegyúri helységek papjainak fizetését hónapokig rendezetlenül hagyták. A lelkészek és tanítók ínségre jutásának elkerülése miatt ennek a határozatnak viszont csak október végével lett volna szabad életbe lépnie.¹² A kormány addig is a kárpótlás módozatainak kidolgozására igényelte, hogy pontos kimutatással rendelkezzen az egyházak anyagi helyzetéről. Ilyen jellegű felszólítással fordult Eötvös József Vallás és Közoktatási Miniszter a püspökökhöz¹³ – így Kovács Miklós erdélyi katolikus püspökhöz is – egy formanyomtatványt küldve meg, hogy „*az ezennel megküldött példány és utasítás szerint leendő összeírását és hű kidolgozását eszközöljék, és véleményes jelentésük kíséretében beküldjék*”. Egy hét múlva újabb nyomtatványt küld ki az egyházi vezetőkhez, amelyekben a tanítók fizetéséhez szükséges anyagi kimutatásokat kéri, tekintettel arra, hogy az állam átvállalta az iskolák anyagi támogatását is. Kéri a részletes adatokat „*az egyes népiskoláknak és tanítóknak jelenlegi mind szellemi, mind anyagi állapotát az ezennel megküldött példány és utasítás szerint pontosan és hitelesen írással össze, s véleményes jelentésekkel minél előbb terjesszék elő*”.¹⁴ Mivel ezeknek az adatlapoknak a kitöltése körül problémák adódtak, május 12-i leiratát azonos tartalommal ismétli meg Eötvös József 1848. július 13-án.¹⁵ Gróf Mikó Imre ezen hó 22-én nyomatékosan kéri a püspöktől, hogy a jövedelmekről szóló adatlapokat nagyon pontosan töltsék ki.¹⁶ Az összegyűjtött íveket szeptember 20-i dátummal iktatva küldi meg Kovács Miklós püspök a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak.¹⁷ Az íveket kísérő levelében röviden összefoglalja észrevételeit azokkal kapcsolatban. A plébániák és papok jövedelmeiről összesen 195 példányt küld be, 12 helyen nem készült el ugyanis a kimutatás. A jövedelem összeírásánál bizonyos pontatlanságok vannak, ugyanis a pap javadalmához tartozó rovathoz helyenként a templom fenntartására szánt földeket is beírták, holott „*megjegyzendő, hogy igen sok egyházi megyékben különösen a Székely földön külön canonica portio vagyon mint szorosan a templom, mint a lelkész és kántor számára ki szakasztva honnan van, hogy többnyire minden egyes Egyház bír tulajdon kisebb nagyobb pénztárral, melyből templomnak mindennapi szükségét látja el*”. A kegyúri támogatásra is külön kitér kísérő levelében a püspök, hiszen ezzel a kérdéssel kapcsolatosan már az eddigiekben is adódtak nehézségek. Végül a következőket összegzi: „*az erdélyi Püspöki Megyében vagyon 208*

¹⁰ ANDICS Erzsébet, *Kossuth harca az árulók és megalkuvók ellen*, In. Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára, II. kötet, Bp. 1952, 54.

¹¹ Gyulefahérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (= GYÉFKL) Fond: Püspöki Iratok (= PI.) – 393.d. 37.cs. 825/1848. – *Eötvös József körlevele*, Budapest, 1848. május 12.

¹² GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1294/1848. – Másolat, 8959 PM./509 GD, 8153. K.1848 – *Pénzügyminiszteri rendelet az erdélyi püspököknek*, Budapest, 1848. Augusztus 7.

¹³ GYÉFKL PI. – 389.d. csoporton kívül, 825/1848. – Budapest, 1848. május 6.: *Eötvös József levele Kovács Miklós püspökhöz*

¹⁴ GYÉFKL PI. – 389.d. csoporton kívül, 825/1848. – Budapest, 1848. május 12.: *Eötvös József Vallás és Közoktatási miniszter körlevele*

¹⁵ GYÉFKL PI. – 392.d. 35.cs. 967/1848. – Budapest, 1848. július 13.: *B. Eötvös József vallás és közoktatási miniszter rendelete*.

¹⁶ GYÉFKL PI. – 392.d. 35.cs. 1076/1848. – Kolozsvár, 1848. Szent Jakab hó 22.: *Gróf Mikó Imre levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz*.

¹⁷ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1000/1848, 389.d. 11.cs 1000/1848. – Kolozsvár, 1848. szeptember 20.: *Kovács Miklós erdélyi püspök betérjesztése a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak*.

egyházmegye (*Parochia*)¹⁸ fiók egyház pedig templommal, vagy kápolnával vagy a nélkül vagyon mintegy 2000. Kegyúri jogot és kötelességet gyakorolják legtöbb helyen magok a községek, kivált a Székely földön, három Egyházra nézve a Királyi Kormánysház, 25 Egyházra nézve a királyi kamara, 4-re a Magyar Udvari Kamara, 4-re a Monostori alapítványi Uradalom, továbbá Egyházakra nézve különös társulatok, városok, egyes Birtokos Urak vagy Családok,¹⁹ mely kegyúri jog és kötelesség sokakra nézve most változás alá jön az Urbériségnek és tizednek megszűnte miatt. Vannak azonban igen sok olyan Egyházak is melyek semmi kegyurasággal nem bírnak, melyeknek fenntartását egyéb segedelmen kívül, leginkább a vallási pénzalap (*religionis fundus*) hordozza”. A kárpótlás szempontjából nem tartja lényegtelennek kiemelni, hogy nagy kiterjedésű egyházmegyéjében a papok különféle jövedelmekben részesednek, amely természetszerűen megkívánja a differenciált kárpótlási rendezést. Egyik kategóriát jelenti a Székelyföld, ahol a „*canonica portio* kívül *kepét* fizetnek a papnak és kántornak mégpedig régi *Constitutio* szerint oly formán: hogy minden egyes gazda, kinek 12 kalangya gabonája vagy azon felül termik, fizet a papnak és kántornak három kalangyát mint őszi mint tavaszi gabonából, ennek harmad része a kántoré, aki egyszersmind tanító, s aki harmadát ismét segédének adja. Akinek gabonája 12 kalangyán alul termik, fizet fél *kepét*, akinek semmi sem termik, fizet úgy [*nevezett Osporát*] 45 pft]-ot”. A kamarai helyiségekben az illető kamara készpénzzel fizeti az ott szolgáló papságot. Hasonlóan járnak el némely társulatok, illetve kegyurak. A Királyi Kormánysház a kegyúrsága alatt álló plébániákon szolgálókat a felosztott jezsuita rend vagyonából javadalmazza. Több lelkész kap fizetést a vallási pénzalapból,²⁰ „mások *dézmát* vagy *terménybeli Deputatumot* vesznek az illető községek vagy egyes kegyuraságoktól”.²¹ A püspök a nyár folyamán beérkezett segélykérő és panaszlevelek alapján azt is kifejti, hogy „mind ezen lelkészi javadalmak – a készpénzbeli és egyházi részleten kívül, ezen esztendőben már nagy csökkenést szenvedtek, mert *dézmát* nem adott senki, s a székelyek is a *kepét* nagy részint elhúzták, azt hívén, hogy valamint a *dézmát*, úgy az *ők* *kepéjüket* is megváltja az álladalom, tovább attól lehet félni, hogy az egyes kegyurak is, ha Urbériségükért hamarjában kárpótlást nem nyernek, eddigi adományait meg fogják húzni. Melyekre nézve addig is, míg az Országgyűlés törvény által bővebben intézkedhetnék, igen szükséges volna megrendelni a.) hogy a tized megszüntetéséért az illető lelkészek mentől előbb kárpótlást nyerjenek b.) hogy a községek is más kegyurasággal bírók lelkészeiket az eddigi mód szerint ellátni köteleztessenek és c.) hogy a felszabadult Urbéresek és minden lakosok bizonyos mennyiséget évenként tulajdon papjaiknak fizetni tartozzanak”.²² A kísérő levél második része a népiskolák és a tanítók jövedelmének összeírásához fűz hasonló megjegyzéseket. E területről 226 összeírási ívet küld meg a Minisztériumnak, jelezve, hogy néhány ív hiányzik, mivel hozzá sem érkezett az meg. Kiemeli, hogy ezek az ívek csak az „*úgynevezett parochiális iskolák*” helyzetét tükrözik, ugyanis a rendelet csak a népiskolákra vonatkozott. Részben hiánypótlásként ezért összefoglalja, hogy

¹⁸ Ezek közül jobb anyagi helyzettel rendelkezik: Kolozsvár, Csíksomlyó, Brassó, Szeben, Udvarhely, Torda, Borbánd és Kolos. Mellettük tizedekkel és ingóságokkal van ellátva Abrudbánya, Abosfalva, Bálványosváralja, Bordós, Bőő, Csomafalva, Ditró, Ernye, Etéd, Felvinc, Gelence, Gyergyószentmiklós, Killyénfalva, Kozmás, Köröspatak, Köszvényes, Remete, Marosszentgyörgy, Gyergyóremete, Szárhegy, Szászfenes, Szászrégen, Szentháromság, Csíkszentmárton, Szováta, Teke, Tekerőpatak, Türkös, Újfalva, Várfalva, Verespatak. Kamatra kihelyezett tőkével rendelkezik Atyha, Ákosfalva, Bereck, Csicsókeresztúr, az összes alcsiki templom, továbbá Györgyfalva, Hodos, Deményháza, Jobbágytelke, Kajántó, Kál, Karácsonyfalva, Kend, Kolos, Kozmás, Köszvényes, Lengyelfalva, Lövete, Madaras, Menaság, Csikmindszent, Karcfalva, Oláhfalva, Oroszhegy, Csíkrákos, Szászrégen, Csíkszentdomonkos. – VANYÓ Tihamér: Püspöki jelentések a magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről, 1600-1850, Pannonhalma 1933. 97.

¹⁹ Magánföldesúri birtokon van például Szentpál. – Uo.

²⁰ Vallási pénzalapból láttatnak el: Bőő, Dobra, Harasztos (Hosszúaszó), Szerdahely (Mercurium), Kiskapus, Sámsond. A tanulmányi alapból segített plébániák: Bács, Kahántó, Sínfalva, Nagysink, Várfala, Zsombor. – Uo.

²¹ A csiki templomok legelőkkel és erdőkkel is rendelkeznek. – Uo.

²² GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1000/1848, 389.d. 11.cs 1000/1848. – Kolozsvár, 1848. szeptember 20.: Kovács Miklós erdélyi püspök betérjesztése a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak.

ezekén kívül az egyház fenntart „*ügynevezett királyi normalis vagy rendszeres iskolák*”-at is, amelyeket a nemzeti iskolák pénzalapjából látnak el. Ezek közé felsorolja a szebeni iskolát két tanítóval, „*ugyan ott a Theresia című k[irályi] árva nevelő*” házat két tanítóval, Kolozsváron hat tanítóval, Brassóban 7 tanítóval, Gyulafehérvárt 5 tanítóval, Erzsébetvárosban négy tanítóval, Balázsfalván négy tanítóval, Marosvásárhelyt öt tanítóval, Udvarhelyt négy tanítóval, Szilágysomlyón négy tanítóval, Kantában, Csíksomlyón, Gyergyószentmiklóson három tanítóval. A népiskolákhoz visszatérve rámutat, hogy minden templommal rendelkező plébánián vagy filiában is van ilyen iskola, amelyekben a tanítást a kántor és/vagy annak segédje végzi. Ezek fenntartása a községeket terheli. Ezek mellett még „*némely vármegyei vagy szász helyeken*²³ *pedig vagyon nemzeti iskolák pénzalapjából létesített iskola és tanító, aki egyszersmind vagy kántor vagy nem. Ezek fenntartatnak a Nemzeti iskolák pénzalapjából*”. A tanítók fizetésénél hasonlóan eltérő helyzetek vannak, akárcsak a papság esetében is. A Székelyföldön „*a kántorok és segédek kepe fizetést vesznek több helyen canonica portiot is bírnak*”. A vármegyei helyeken „*a tanítók és kántorok a nemzeti iskolák pénzalapjából kapnak évi fizetést vagy segédelmet*”. Ezek mellett sok a szegény kántor és tanító, aki „*a Megyei vagy püspöki pénztárból segedelmeztetik*”, s végül ott vannak a kamarai helységek, ahol a tanítót és a kántort is az illető kamara fizeti. A városok „*többnyire Deputatumot adnak a tanítóknak és iskoláknak fában és gabonában*”. A kísérő levél záró részében a tanítók képzésére is kitér. A tanítók képzése hivatalosan a szebeni tanítóképzőben történik ugyan, de ezek mellett „*falusi kántorok és tanítóknak olyanok vétetnek fel, kik a középtanodát elvégezték és valamely értelmes tanító mellett egynéhány esztendeig magukat gyakorolták és kiképezték*”.²⁴

A püspöki jelentés informáló szerepén túl nem érhetette el, hogy a kormány az erdélyi differenciált jövedelmezési formákat figyelembe véve differenciált kárpótlási rendszert dolgozzon ki, ahogy nem oldhatta meg a papság fizetésben egyre gyakrabban jelentkező fennakadásokat sem. Egyre gyakrabban iktatták ennek következményeként a püspökségen a papság anyagi segítséget kérő beadványait. A kolozsi plébános többek között rámutatott arra, hogy „*midőn minden tizedek megszűntek, minden jövedelem nélkül maradtam*”.²⁵ Segélykérő levele annyiban sajátos, hogy helyzete javításáért már nem csak a püspökhöz fordult – ismerve a püspökségnek is anyagilag romlott helyzetét –, hanem a polgári vezetéshez, az illetékes Miniszterhez, kérve, hogy rendeletileg oldják meg ezt a problémát. Levelében ugyan rámutat arra, hogy a forradalmi változásoknak hazafiként szívből örvendett, azonban azt is kiemeli, hogy a változás „*a Királyhágón innen készületlenül talált, elannyira, hogy még a legszükségesebb, az élet fenntartása*” komoly gondot jelent. A készületlenség következménye az úrbéri terhek eltörlése kapcsán történő félreértések egész sorozata is. Hasonlóan a Minisztériumhoz fordul a nagyhalmági plébános is, de a Minisztérium kérelmét ekkor még továbbítja Kovács Miklós megyéspüspöknek, anélkül, hogy a plébánosnak érdemben válaszolt volna. Ádám Ágoston nagyhalmági plébános levelében rámutatott, hogy Nagyhalmágyon minden – a templom és paplak is – a gróf birtoka, s nem pedig az egyház tulajdona. Épp ezért kétszeresen sürgős, hogy az állam biztosítson ellátást számukra, különben „*midőn ellátásunk a Kegyuraságnál october végével megszűnend, az Eklesiának is a szó tellyes értelmében semmije sem lévén, az anya*

²³ Szász környezetben tevékenykedő papoktól nem is került be a püspökségre anyagi segítséget kérő levél. Ennek lehetséges oka, hogy ebben a környezetben fejlettebb gazdaság, így magasabb életszínvonal is van, habár a forradalom alatt a korábban is jelentkező pénzihiány itt is továbbra bénítja a gazdasági életet. – WELLMANN, A.: *Reisebriefe aus dem Lande der sachsen in Siebenbürgen*, Kronstadt 1843, 83.; ROTH, Stephan Ludwig: *Der Geldmangel und die Verarmung in Siebenbürgen, besonderes unter den Sachsen*, Kronstadt 1843.; ROTH, Stephan Ludwig: *Gesammelte Schriften und Briefe*, IV. Hermannstadt 1933, 293.

²⁴ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1000/1848, 389.d. 11.cs 1000/1848. – Kolozsvár, 1848. szeptember 20.: Kovács Miklós erdélyi püspök betérjesztése a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak.

²⁵ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1333/1848. – Kolozs, 1848. Mindszent hó 12.: Sebestyén Antal kolozsi plébános levele az illetékes miniszterhez.

egyházias Isteni szolgálat... sem folytathatják tovább”.²⁶ Mivel ilyen irányba semmi lépés sem történt, a pap helyzete siralmassá vált.²⁷ A hátszegi plébános segélykérő levelében beszámol arról, hogy a plébánia „telkein lakó külső szántó és kaszálókkal bíró zsellérek fegyver viselést vállalván az eddigi szolgálattételt rögtön megtagadták, holott ők, mint belső egyházi telken lakók, s az úrbéreszek osztályába nem sorozhatók fenn álló törvényeink értelmében ezt nem tehették vala. Itten kinek parancsolni nincsen”.²⁸ Mivel a földeket önerőből megművelni nem tudja, főpásztortól kér tanácsot, mitévő legyen. Kovács Miklós püspök sokat nem segíthet, válaszelevelében beszámol, hogy a katonai plébánián is hasonló helyzet állt elő, amikor is minden igyekezete ellenére csak annyit érhetett el, hogy a plébánost arra utasították, hogy várja be az „úrbériség megváltása tárgyában alkotott törvényczikk értelmében országul kiküldendő bizottmány oda jövetelét midőn is ügyét hathatósan előterjesztendheti, orvoslás végett”. A katonai plébánosnak „néhány hónapja” történt feljelentése óta mivel a helyzet még bonyolultabb lett, most is csak annyit írhat, hogy várjon a hátszegi plébános is amíg tisztábban lehet látni.²⁹

A dokumentumok elemzése arra enged következtetni, hogy 1848 ősze az a választóvonal, amiktől kezdve a püspöktől már nem fizetésemelést kérnek, hanem panaszlevelek egész sorával árasztják el főpásztorukat.³⁰ A beadványoknak a másik sajátossága, hogy a megoldást ugyan remélik a püspöki közvetítéstől is, viszont inkább a hatályos polgári hatóságtól várják a probléma tényleges orvoslását. Az egyházmegye papsága és egyházi alkalmazottai az anyagi támogatást igénylő kéréseikkel közvetlenül a Vallás és Közoktatási Minisztériumot ostromolták.³¹ A kérelmezők többsége azokban a kamarai helyiségekben tevékenykedett, ahol már 1848 októberében a fizetéseket beszüntették. Kossuth Lajos Pénzügyminiszter már augusztus 7-én kelt 8959 P.M./509 G.D. szám alatt pénzügyminiszteri rendeletet adott ki, amelyben elrendelte, hogy az Erdélyi királyi Kincstár a lelkészeknek és tanítóknak „*eddig elé a kincstári vagy bánya pénztárakból kegyúri pártfogás czíme alatt kiadatni szokott segedelmezéseket a kincstár, mint földes úr részéről*” szüntesse be, október hónap végétől.³² E rendelet értelmében már szeptember 1-én Gróf Béli György Királyi Kincstári elnök a zalatnai bányahivatalhoz elküldi utasítását: „*Az ide másolatban mellékelt jelen év augustus hó 7-ről 8959/509 sz. alatt kelt pénzügyminiszteri határozat következtében a Kir[ályi] Igazgatóságnak meghagyatik, hogy a Zalathnai, Abrudbányai, Abrudfalvi, Fenesi, Petrosani, Offenbányai, Butsum (...) görög egyesült vallású papoknak valamint a Zalathnai, Butsumi, Topánfalvi és Kisaranyosi görög egyesült tanítóknak, Zalathnai Eneklőnek úgy szintén a helységbeli görög egyesült vallású Ecclesiáknak eddiglen kegyúri pártfogás czime alatt a k. pénztárból ki adatni szokott fizetéseket és segedelmezéseket folyó évi october hó végével merőben szüntesse meg*”.³³

²⁶ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1295/1848. – Ádám Ágoston folyamodványa a Vallás és Nevelésügyi Miniszterhez, Nagyhalmágy, 1848. Augusztus 21.

²⁷ „A Kántorom familiájával együtt el me[n]t még a múlt hónapban, tehát most kántorom sints – Most November 1-őjétől fogva semmi fizetésem csak kegyelemből élttem mindeddig s más jó keresztény Házánál, a M[a]gos Grófokat se tudósíthattam állomásom felől.” – GYÉFKL PI. – 395.d. 27.cs. 5/1849. – Ádám Ágoston nagyhalmágyi plébános helyettes levele Kovács József esperesnek, Nagyhalmágy, 1848. December 30.

²⁸ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1330/1848. – Hátszeg, 1848. október 22.: Schmidtberger József hátszegi plébános levele Kovács Miklós püspöknek.

²⁹ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1330/1848. – Gyulafehérvár, 1848. Szent András hó 6.: Kovács Miklós püspök válaszelevele Schmidtberger József hátszegi plébánosnak.

³⁰ Vö. GYÉFKL PI. – 391.d. 17.cs.

³¹ MOL, H56 31154 mikrofilm. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. Katolikus egyházi osztály lajstrom és mutató. A beadványok megfogalmazói: Szabó János nagyhalmágyi kántor, Mártonfi József tordai kántor, Czéh Péter oraviczabányai orgonista, Szilágysomlyói lelkész s alesperes és káplánja, [Lamasek] János, Temesváry Gergely és Kovács Lajos kapnikbányai lelkészek, Ádám Ágoston nagyhalmágyi plébános.

³² Arhivele Statului – Filiala Cluj: Fond 563: Colectia Revolutia de la 1848, registru 18. 8153/1848. – Másolat: Budapest, 1848. augusztus 7.: Kossuth Lajos Pénzügyminiszter rendelete.

³³ Arhivele Statului – Filiala Cluj: Fond 563: Colectia Revolutia de la 1848, registru 18. 8153/1848. – Nagyszeben, 1848. szeptember 1.: Béli György levele a zalatnai királyi igazgatóságnak.

Az egyházmegye püspökét ekkor viszont a polgári hatóság a rendeletről még csak nem is értesítette. Kovács Miklós püspök a marosportusi plébános, Kanabé Endre panaszleveléből³⁴ tudja meg, hogy előreláthatóan egyházmegyéjének jelentős részében novembertől súlyos megélhetési gondokkal fog küzdeni a papság és az egyházi alkalmazottak. Kanabé plébános levelében panaszkodik a püspöknek, hogy amennyiben a kamara által kapott eddigi fizetésük megszűnik, kénytelenek lesznek bezárni az iskolát és templomot. Erre az érvre a későbbi levelezésében a püspök többször is vissza fog majd térni. A plébános ekkor mellékelten átküldi másolatban a Királyi Kincstárnak a 9022/1848 számú, 1848. szeptember 29-én kelt levelét,³⁵ amely tartalmazza a fizetés megszüntetésére vonatkozó rendeletet, s másolatban Kossuth Lajos augusztus 7-én kelt leiratát. Érthető a püspök felháborodása, hogy ily fontos kérdésben egyáltalán nem tudatták vele a már két hónappal korábban meghozott döntést. Ezért is a Béli Györgyhez október 12-én írt levelében amellett, hogy jelzi, hogy a rendeletről tudomást szerzett, illetve kifejti fenntartását, hogy a fizetéseket egy lerögzített dátumtól kezdve szüntetik be, és a kárpótlás „a határozatlan jövőben rejlik”, elsősorban azon felháborodásának ad hangot, hogy „hogya erről én, e megyének főpásztora, még mindeddig semmi tiszta tudósítást sehonnan sem vettem.”³⁶

Gróf Béli György a főpásztori levélre ezúttal gyorsan reagál, már október 14-én megküldi válaszlevelét,³⁷ csatolva „azon két rendbéli idei Augustus 7-én és September 18-án 8959 P.M./509 G.D. és 13880 P.M./780 G.D. számok alatt kelt Pénzügy Miniszteri rendeleteknek másolatját”. Ezek utasítására – írja – „a királyi kincstárlat idei September 29-én 9022 szám alatt kelt körlevele által azon lelkészek, tanítók, egyházi egyének és ecclesiáknak kegyi pártfogás czíme alatt eddiglen kiadott pénzbeli fizetéseket és segedelmezéseket, melyekről jövődre nézt az álladalom fog gondoskodni a folyó October hó végével merőben megszüntette”. A püspök számára oly fontos kérdésre, vagyis, hogy mikortól fog megtörténni az állam által történő fizetése az egyháziaknak, választ természetesen nem adhat, mert hatáskörét meghaladja. Amint ő maga fogalmazza, „kijelenteni képes nem vagyok”. Szeptember 29-ei körlevelét említi itten csupán, holott amint láttuk már szeptember elsején hasonló tartalmú rendeletet küldött a zalatnai bányahivatalhoz. Ha szeptember 1-ét vesszük figyelembe, akkor a Kincstár a főpásztor értesítésével alaposan elkésett. Ha viszont a szeptember 29-én kelt rendeletre figyelünk, akkor a levéllel való késést a zavaros helyzet is magyarázza. A marosportusi plébános, Kanabé Endre fent idézett levele október 10-ei dátummal van keltezve. Tekintve a kérdés súlyosságát, valószínű, hogy a Királyi Kincstár rendeletét megkapva azonnal a püspökhöz fordult. Márpedig a püspök október 9-én átment Kolozsvárról Gyulafehérvárra,³⁸ tehát még mielőtt a kincstári rendelet Kolozsvárra megérkezett volna. Ezt bizonyítja titkárnak, Pakó Jánosnak október 19-én Kolozsváron kelt levele, amelyben jelzi: „Ide sok hivatalos levelek érkeztek, melyeket a bizonytalanság miatt nem mertem átküldeni. Most küldök egynéhányat... a Kincstár levele, melyben tudatja, hogy a patronátusa alatt álló papok fizetését felfüggesztette ministeri rendelet következtében.” E levélben javasolja a püspöknek, hogy „Excellentiád rögtön írasson a Cultus Ministeriumnak, melyben kérje, hogy ha már csak ugyan a Kamara mint patronátus megszüntette, tehát az álladalom assignálja a köz cassából (...) Mit csinálunk a sok pappal, ha beneficium nélkül maradnak?”³⁹

³⁴ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1247/1848. – Marosportus, 1848. október 10: Kanabé Endre marosportusi plébános és Nyágyay János tanító levele Kovács Miklós püspöknek.

³⁵ Marosportusra csak ekkor küldi meg Béli György Kossuth Lajos pénzügyminiszteri rendeletét.

³⁶ GYÉFKL PI. – 390.d. 16.cs. 1247/1848. – Gyulafehérvár, 1848. október 12.: Kovács Miklós püspök levele Gróf Béli György kincstári elnöknek.

³⁷ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1294/1848. – Szeben, 1848. október 14.: Gróf Béli György kincstári elnök levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz.

³⁸ Vö. GYÉFKL PI. – 389.d. 4.cs. 1280/1848. – Gyulafehérvár, 1848. Mindszent hó 21.: Kovács Miklós püspök levele Mikó Imre királyi főkormányászei elnöknek.

³⁹ GYÉFKL PI. – 393.d. 37.cs. 1299/1848. – Kolozsvár, 1848. október 19.: Pakó János levele Kovács Miklós

Kovács Miklós püspök valóban ír is a Minisztériumhoz egy felterjesztést, de nem a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumhoz – ahogy azt titkára javasolta –, hanem a kérdésben illetékes Pénzügyminisztériumhoz.⁴⁰ A levélről őrzött másolatról ugyan hiányzik a keltezés, viszont tekintetbe véve, hogy 1292. sz. alatt iktatták, valószínűnek tartható, hogy kissé korábban küldte el, mint október 31, amikor is 1294. sz. alatt iktatják Béldi Györgyhez írt levelét.⁴¹ A Pénzügyminisztériumhoz írt levelében rámutat, hogy a kincstári rendelet egyházmegyéje részére nemcsak váratlan, hanem lesújtó is. A következményekre reflektálva kiemeli, hogy „több mint harmincz lelkész, ugyanannyi elemi és nemzeti iskola-tanító, a szó teljes értelmében kenyértelennek” válik, koldusbotra jut, mivel eddigi fizetésükön kívül más jövedelemmel nem rendelkeznek. Az érintett papok számát gyorsan számba vette a püspök, miután értesült a marosportusi plébánostól a fizetések beszüntetéséről. A Béldi Györgynek írt válaszlevelében még részletesebben fejti ki, hogy kiket érint ez a rendelkezés. „Abrudbánya, Boicza, Borbánd, Csértés, Nagyg, Offenbánya, Marosportus, Topánfalva, Verespatak, a feldült Zalatna, Bodra, Felső Tömös, Törösvár, Veres Torony, Vízakna, Gyimes, Tölgyes, Gyalár, Királybánya, Sebeshely, Ojtóz, Kolos, Maros Újvár, Deesakna, Parajd, Rodna és ismét Kapnikbánya, Kapnik, Oláh Lapos és Oláhlaposbánya e szomorú csapás alatt nyögnek” – veszi számba az érintetteket. Ugyanakkor felterjesztéseiben érveket sorakoztat fel a fizetéselvonásra vonatkozó rendelet jogtalanságának és negatív következményeinek bizonyítására. A Pénzügyminisztériumhoz írt levélben a hangsúlyt annak ecsetelésére teszi, hogy az állam semmi jót sem várhat olyan polgároktól, akiknek templomai és iskolái zárva vannak. Márpedig ezek bezárására számítani lehet – fejti ki a Béldi Györgynek. A püspök szavaival élve: „mindazon fenn említett helységeken azon valóban szomorú, s a vallásos hazafiak keblét mélyen megrázó körülmény fog előjönni, mely Portuson már megtörtént, hogy a csekély fizetésétől elesett lelkész a templomot bezárni... kénytelenítettnek”. A helyzet visszáságát is kiemeli, hiszen ha „az álladalom a bányahelységeken számadoló, rendfőügyelő és dolog-vezető tiszteket tart és fizet, bizonyára nem utolsó kötelességét teljesítené, ha papokat is tartana és fizetne... Itt a viszony a régi, a kötelezettségeken is ugyan annak kellene maradni”. Az érvek felsorakoztatása után ezért is kéri, „hogy addig, míg a pénzügyminiszteri rendeletben azon kitétel: melyekről jövőre nézt az álladalom fog gondoskodni - nem terv, hanem kivétel, nem ígéret, hanem törvényileg már megállított, és tetteleg életbe léptetett valóság leend, vagy a papok, tanítók és ecclesiák fizetése és segedelmezésseli ellátása más úton elhatározottatik, a bánya, só és más kamarai helységeken a papok, tanítók, egyházi egyének és ecclesiák ellátásának eddigi status-quoja fenntartassék”.⁴²

A püspök reménye teljesült, habár nem bizonyítható, hogy érvrendszerének a hatására. Október 30-ai keltezéssel ugyanis Pénzügyminisztériumi rendelet érkezik a püspökhöz, amelyben tudatják vele, hogy az újabb tárgyalások eredményeként a lelkészek, tanítók, egyházi egyének eddig a kincstári és bányászati pénztárból adott fizetését a további rendeletig a királyi kincstárból fogják kifizetni.⁴³ A rendelet birtokában a püspök azonnal ír is Béldi Györgynek, kérve, hogy azonnal folyósítsák az érintett „kenyérteleneknek” fizetéseiket.⁴⁴ Természetesen ez az „azonnal” a pénzügyminisztériumi rendelet kézbevétele és a Béldi Györgynek elküldött levél közötti időre vonatkozik. Mindkettőre november 16-án került sor, a zavaros idők miatt ugyanis

---

püspököknek.

⁴⁰ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1292/1848. – Gyulafehérvár, 1848. október: Kovács Miklós püspök levele a Pénzügyminisztériumhoz.

⁴¹ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1294/1848. – Gyulafehérvár, 1848. október 31.: Kovács Miklós püspök válaszeleve Béldi Györgynek.

⁴² GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1294/1848. – Gyulafehérvár, 1848. október 31.: Kovács Miklós püspök válaszeleve Béldi Györgynek.

⁴³ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1349/1848. – Buda, 1848. október 30.: Pénzügyminiszteri rendelet Kovács Miklós erdélyi püspökhöz (18362/1021).

⁴⁴ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1349/1848. – Gyulafehérvár, 1848. Szent András hó 16.: Kovács Miklós püspök levele Béldi Györgyhez.

17 nap kellett ahhoz, hogy Budapestről Gyulafehérvárra érjen az október 30-án kiadott minisztériumi leirat – derül ki a püspöknek ugyancsak november 16-án kelt újabb leveléből.⁴⁵ Kovács Miklós püspök levelét a Királyi Főkormányshoz címezte, oda is átküldve másolatban a pénzügyminisztériumi rendeletet. A fizetés nélkül maradt egyházi személyek kapcsán végül csak a Béli György által december 2-ai dátummal keltezett levél kézbevétele után nyugodhatott meg a püspök. Ebből megtudta, hogy „*a K[irályi] kincstár mai napon az illető kamarai és bányászati hivatalokhoz oly rendeletet bocsátott, hogy a bevett vallási Lelkészek, tanítók, egyházi egyének, s Ecclesiák által a kamarai és bányászati pénztárakból vett, de idei October végével Nagy Méltóságod előtt is tudva lévő Magyarhoni Miniszterium rendelet következtében betiltott fizetéseket és segedelmzéseket, folyó év November 1-ső napjától kezdve továbbra is fizessék ki*”.⁴⁶ A kérdés rendeződése azonban az egyházmegyei papság, kántorok, harangozók és tanítók anyagi gondjait nem oldhatta meg maradéktalanul. A rendezés csupán azokra a kamarai helységekre vonatkozott, ahol október végével tervezte a Pénzügyminisztérium a fizetések beszüntetését. A kérdés rendezetlenségét bizonyítja, hogy zömében a Vallás és Közoktatási Minisztériumhoz érkező levelek elsősorban a kamarai helységekből kéri a pap és az egyházi alkalmazottak anyagi helyzetének rendezését 1849 során. E levelek sajátossága más részből az, hogy még csak utalás sem történik bennünk arra, hogy ekkor kérésükkel az egyházi hivatali útnak megfelelően előbb a főpásztort keresték volna meg. A levélírók jól érzékelték, hogy a forradalmi kormány sem ezt a hivatali utat, hanem a közvetlen kapcsolattartást tartotta célravezetőnek.

A kamarai helységeken a papság fizetésének legalább elméleti rendezésére a polgári hatóság kénytelen volt odafigyelni, ilyen jellegű probléma ugyanis országszerte jelentkezett. A papság beadványainak címezése viszont jól tükrözi, hogy mindenki tudatában volt annak, hogy a kérdés rendezésében a hivatali hierarchia út nem elég biztos, a közvetlen kapcsolattartástól remélhették csak a papok anyagi helyzetük javulását. Ilyen szempontból viszont a teljes magára maradás lett a sorsa a székelyföldi papságnak, amelynek kepe-jövedelme nem váltotta ki sem a Vallás és Közoktatási Minisztérium, sem a Pénzügyminisztérium érdeklődését. A sajátosan székely probléma elszigetelődik a jogharmonizáció hiányában. Amíg a tizedre vonatkozó kárpótlás terve legalább elméletben lehetőséget adott az érintettek anyagi helyzetének az állam részéről történő rendezésére, a kepe esetében sem eltörlésére, sem pedig annak megváltására jogerős döntéssel nem találkozunk. Ennek elmaradására nem szolgáltatott kellő jogalapot az a kitétel az unióval kapcsolatosan, mely szerint „*Erdély külön törvényei és szabadságai, amennyiben az uniót nem gátolják, fenntartassanak*”.⁴⁷

A székelyföldi gyakorlat a papnak adott tized helyett a keperendszert intézményesítette. Az 1882-es egyházmegyei sematizmus ennek a történetét röviden a következőképpen foglalja össze: „*Szent István törvénye szerint tizedet kell fizetni a püspöknek, a papnak pedig telek és szolga jár. Ebben a tizedben benne van egyházmegyei, egyházközségi és iskolaügyi személyzet fenntartása. A püspök a tized 1/4 részét a papnak engedte át. A székelység a tizedet nem vette be. Még 1466-ban is tized címen csak 1/6 részt fizetett. A székely községekben a keperendszer (capetia) alakult ki. A Csíksomlyón tartott Congregatio Generálisok (1695. [Szekeléki?] Bertalan, ez Kézdiszentléleken; 1697. Illyés András; 1710. Antalffy János) és a későbbi státuszgyűlések jegyzőkönyvei szerint, valamint az 1801-ben Nagyszebenben kiadott kepetörvény értelmében: 1. Akinek 12-12 kalangya termése van, tartozik 2 kalangya őszt és kettő kalangya tavaszt adni a papnak, 1 kalangya őszt és 1 kalangya tavaszt a kántornak. Azonkívül minden igás gazda 1 terű tűzfát, ami a pap és a kántor között oszlik. Nemesek is fizetik, holott 1492 óta a magyar*

⁴⁵ GYÉFKL PI. – 389.d. 10.cs. 1349/1848. – Gyulafehérvár, 1848. Szent András hó 16.: Kovács Miklós püspök levele az Erdélyi Főkormányshoz.

⁴⁶ GYÉFKL PI. – 389.d. 16.cs. 1390/1848. – Nagyszeben, 1848. December 2.: Béli György levele Kovács Miklós püspökhöz.

⁴⁷ VARGYAS, 1879. 97. p.

nemesség kezdette önmagát felmenteni. 2. Az osporás vagy napot dolgozik, vagy fizet. Ez is természetesen oszlik a kántorral. 3. Akinek csak 6 kalangya termése van őszből és tavaszból, fél képét fizet.”⁴⁸

Veszely Károly a kepe kapcsán a fent idézett sematizmus adatait egészíti ki, rámutatva, hogy a kepe, „mely bérnek nevezetik, sem nem dézma, sem nem földhöz kötött teher, hanem régi szokáson s ebből fejlődött jogon, országos törvényeken és egyezményeken alapuló személyi teher, melynek mint egyházi intézménynek rendezése, az erdélyi recepták törvények által biztosított autonómiája folytán, nem a világi törvényhozás, hanem a recepták főegyházi hatóságainak elhatározása alá tartozik”. A sematizmus által felsorolt törvényeket újabb rendelkezések bemutatásával egészíti ki. Így idézi az 1643. április 5-én kelt szentgyörgyi határozatot: „Mivel az egyházi ember minden rendbéli embernek egyaránt való szükséges lelkipásztora, szolgálja, mind szabad embernek, mint jobbágyoknak egyaránt szolgál mindennek: egyaránt való bérrel tartozik.” Az 1710. szeptember 24-i csíksomlyói határozatot idézve kiemeli, hogy a kepe nem a föld utáni, hanem személyi teher: „Mivel nagy controversia vagyon az egyházi emberek béradása iránt, némely megyékben nem akarván a jobbágyok egész bért adni, noha módjuk volna benne; azért végeztetett az is, hogy mivel az egyházi személyek nemes, szabad, jobbágy személyeknek egyaránt szolgálnak, adjanak egész bért.” Egyértelmű tehát, hogy a kepe és a dézsmát nem lehet azonos kérdésként tárgyalni. A székelység viszont valóban gyakran keverte össze a dézsmát és a kepe fogalmát, ezért az egyházmegyék főpásztorai állandóan kell emlékeztessék a lakosságot erre a különbségre. Batthyány Ignác egyházmegyes püspök 1781. december 5-én a Guberniumhoz írt levelében megismétli Mártonffy György püspökelődjének 1717. április 9-én mondott szavait: „a kepe a rom. Kath[olikus] lelkészek törvényes fönntartására és javadalmazására ősi idők óta megállapított oly fizetés, mely országos törvényen és legmagasb rendeleten alapszik, s melynek semmi vonatkozása, semmi hasonlatossága sincs dézmával.”⁴⁹

A forradalom éve a kepe ügyében nem hozott megnyugtató megoldást. A vegyes Státus gyűlést és az egyházmegyei zsinatot megelőző kerületi előkészítő tárgyalások során a kepevel kapcsolatosan részletesebb javaslatok is születtek. Ezek alapján tudjuk jobban felmérni a kepe-kérdés súlyát. A javaslatok a két véglet: a teljes eltörlés és a változatlan megtartás közt ingadoztak. A felcsíki kerület kiemeli, hogy „a mostani gabona kepe adás annyira elfajult és távozott a régi jó rendszertől, hogy nintsen ember, sem törvény amely azt a maga igazi állására visszahozni képes volna. Azért teljesen lehetetlen a székely papságnak azzal megmaradni és elégedni, vagy azt azzal többé kínozni és a hívekkel együtt kárhozatba dönteni kívánni, mikor ez az egymás közötti versengések szüntelen folyása miatt a bizodalmat nemcsak nagyon csökkenti, sőt sok helyeken az idegenkedésnek és csaknem gyűlölködésnek olyan fokára éleszti, hogy a lelkiekben is üdvösen eljárni mintegy lehetetlen legyen”.⁵⁰ A kepe helyett csupán ospora fizetésére hajlandóak a hívek, amit egyébként csak azok szoktak fizetni, akiknek semmi sem terem. Tehát a lakosság szívesen szabadulna ettől a tehertől. Ahogy a felcsíki kerület beadványában olvashassuk „ezeknek ítéletében, sem az emberek önkéntes jóságában semmit nem lehetvén bízni”. Ha már a hívek nem is lehet bízni az egyházi személyzet fenntartását, azt végképp nem tartják jó megoldásnak, hogy „a lelkész örökös perlekedésbe, panasz és viaskodásba élve nyelje mindennapi panaszos és keserű falatját”. Mindezen okok miatt egyértelműen megállapítják, hogy a „mostani kepeadás módja (mely a nyert szabadsággyali visszaélés miatt máris sok helyeken nagy zűrzavart okozott, melynek lecsillapítása és illetőségünknek bészolgáltatása iránt a nagy tanácsnak figyelmét és intézkedését kérni nem

⁴⁸ GYÉFKL SzH. – VIII/29.d. Az erdélyi egyházmegye. Plébániák és papok. 1882-es latin sematizmus fordítása. Fordította Lajos Balázs Csíkmindszenti plébános, dosszién kívül.

⁴⁹ VESZELY Károly: *A kepe a székelyföldön*, Gyulafehérvár 1886, 4–6.

⁵⁰ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: 1848. augusztus 15.: *Felcsíki kerület beadványa*.

szűnünk) keresztényi módon gondolkodva tovább így fenn nem maradhat” – javasolják ennek változtatását.

Az új hozzájárulás formáját tekintve szabad teret engednek az ötleteknek, egy közös vonással: a kepe helyet adandó támogatás „a papságnak minden utánjárása nélkül fizettség”. A gyergyói kerület beadványa⁵¹ konkrét formát javasol: függetlenül a községtől, az állam fizesse a papságot. Tekintve a tapasztalati tény, hogy a székelység többé a kepe fizetni nem akarja, úgy látják a fennálló törvényes keret lehetőséget ad annak pénzben történő megváltására: „*semmi sürgetőbb nincs, mint a pap-bérnek készpénzeli megváltása, mi el lévén már a közteher viselése elve országszerte fogadva, s ki lévén minden indirect adónak eltörlése mondva, a székely földre nézve, az adó részéből is, melyet az eddig ezt nem fizető rész és a nemesség adózni fog, könnyen kitelik*”. E javaslatokkal szemben a kézdi-orbai kerület beadványa⁵² leszögezi: „*Jobb dolgot régi vágásából ki nem venni...*” Ha tehát az állam mindenképp meg akarja váltani a kepe készpénzzel, ám tegye meg, de „*ezt az egyházi javak csonkítása nélkül eszközölje*”.

A kepe-probléma súlyossága miatt tárgyalásra került úgy a vegyes Státus-gyűlésen, mint az egyházmegyei zsinaton, 1848 augusztus 27 – szeptember 4. között. A kérdésben való döntést megnehezítette, hogy a Státus-gyűlésen megállapított elv alapján az egyháziak bérezését azért nem akarták az államra bízni, mert féltek attól, hogy ha az államra maradna az egyházi személyek fizetésének rendezése, akkor e költségek fedezésére a Státus-vagyont is államra kellett volna átruházni.⁵³ A tárgyalások során a kerületek előkészítő javaslatait igyekeztek közös nevezőre hozni, de azok a javaslatok, amelyek igyekeztek a feszültségekkel járó, a pap által történő kepe-begyűjtést az állami hivatalnokokra átruházni, nem változtattak azon az alapvető és jogos félelmen, hogy amennyiben az állam feladata lesz a papság fizetése, akkor az állam igényelni fogja az egyházi javakat is. Végso soron a zsinati döntés csak annyit határoz meg, hogy mindaddig, míg a forradalom hozta változások anyagi vetületei (tized- és dézsmakárpótlás...) nem rendeződnek, mindaddig a status-quo állapotot tekintik érvényesnek. A zsinati választmányi jegyzőkönyv javaslata – amely nem kerül be a végleges jegyzőkönyvbe, leszögezte: „*Erdélyben a papbér módjára megváltása iránti értekezés, egy a kath[olikus] status vegyes üléséből kiküldendő, egyházi és világi férfiakból álló bizottmánynak teendője leend; úgy mindazonáltal, hogy a hol eddig kepe fizettetett a papoknak, ott, ezen ügy eldöntéséig, a kepe-fizetési tartozás szoros köteleességül fennmarad*”.⁵⁴

Ez a megoldás viszont nem oldhatta meg a problémát, hiszen a székelyföldi lakosság az eltörölt tizedről szóló törvényt ismerve, úgy gondolta, hogy ez a kepe is érvényes. A vitás kérdésekben az érintett községek a püspökhöz fordulnak problémáik orvoslásáért. A püspök véleményét, hozzáállását a lövétei eset kapcsán tanúsított magatartásán jól lemérhetjük. Lövétén történt tűzvészt követően, és a forradalom kitörése után Kovács Miklós püspök azonnal felszólítja a plébánost, hogy a falu lakosaival egyezzenek ki, hogy 1-2-3 évig, amíg gazdaságilag talpra állnak, a kepe pénzben is megválthassák. Utána majd a régi mód szerint fizessenek kepe.⁵⁵ Tehát a püspök engedményre hajlik, tekintve az anyagilag súlyos helyzetet. Április közepén viszont már arra szólítja fel a híveket, hogy mivel nem jött létre az egyezés, továbbra is fizessenek kepe. Természetesen azt is hozzáteszi, hogy a plébános legyen tekintettel azokra,

⁵¹ GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Gyergyócsomafalva, 1848. augusztus 1. – Gyergyói kerület beadványa.

⁵² GYÉFKL PI. – 389.d. 11.cs. 1010/1848: Kanta, 1848. augusztus 9. – Kézdi-orbai kerület beadványa.

⁵³ A Státus gyűlést előkészítő bizottmányi jegyzőkönyvben, még ha utólag áthúzva is, de szerepel: „*Az erdélyi vegyes kath[olikus] Status a közállományra nézve legüdvösb azon elv melletti ragaszkodását nyilvánítja, mely az álladalmat a hazában létező hitfelekezetek cultusa és szolgálóinak költséges eltartásától – amennyiben az egyházi javakból kitelik – megkíméli*”.

⁵⁴ GYÉFKL EZs. d. I. 1/e. iktatószám nélkül. Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készitendő megyezsinati munkálat pécsi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, C. d. 16.

⁵⁵ GYÉFKL PI. – 392.d. 32.cs. 408/1848. – Kolozsvár, 1848. március 31.: Kovács Miklós püspök rendelete a lövétei plébánoshoz.

akik annyira károsultak, hogy képezni nem tudnak. Megegyezés azért nem jött létre, mert a lakosok a képét örökre (nem csak egy pár évre) akarták megváltani, s a plébános a „*régi tapasztalásokon okulva*” egyezkedni nem kívánt.⁵⁶ A helyzet azonban nem oldódott meg. Aratás után komoly viszály alakult ki az egyházközség és a plébános között. Fodor István plébános segítségért fordul a püspökhöz, aki viszont a megváltozott, zavarossá vált politikai hangulat közepette – még ha el is ismeri a plébános kérésének jogosságát – a békés megoldást javasolja. „*Melyre nézve... újból arra kívánom Tisztelendőségedet figyelmeztetni, miszerént nincsen most, midőn mindenfelé általános zavar törvényszünet és úgy szólva, nép uralkodás van, a hosszas disputának ideje és helye; ugyanazért ajánlom Tisztelendőségednek, hogy a lelkipásztorkodás útmutatása szerint felfogván az idő intését a dolgot erőszakolni kívánó Megyével, habár a törvényesség terén áll is, szembe ne szálljon, hanem a minapi levelemben adott tanácsnak engedve a fenn forgó veszélyt legalább maga személyére nézve ideiglenes békés módon igyekezzék jóvá tenni*” – tanácsolja Kovács Miklós püspök.⁵⁷

A megoldás a forradalmi évek alatt végső soron nem született meg, amint az 1849 nyarán összeállított – anyagi kérdésekre vonatkozó – kimutatás is tanúsítja. Ekkor Kedves István ideiglenes püspöki helynök számolt be Horváth Mihály Vallás és Közoktatási miniszternek, kimutatásában összefoglalva az egyházmegye általa ismert anyagi helyzetét. Az erdélyi egyházmegye egyházközségeit, anyagi helyzetüket mérlegelve három csoportra osztotta. Elsőként a székelyföldiek helyzetét ecseteli. Ezekről „*azt kell megjegyezni, hogy ott a papok, énekvezetők és iskolatanítók kisebb nagyobb mértékű egyházi részlet (canonica portio) s csekély stóladíj mellett, természetnyben nem dézsmát, hanem kepét, és a birtoktalanoktól úgy nevezett osporát (aesparatum) kapnak*”. A kepe formáját ismertetve rámutat arra, hogy a forradalom kitörése óta itt nagyon komoly hiányosságokat lehetett tapasztalni. „*A múlt évi Magyarhoni Országgyűlés kimondván, hogy a lelkészeket, és iskolatanítókat az álladalom fogja fizetni, s az Unió megtörténvén, sok székely községek vonakodni kezdtek a kepe fizetéstől, mely körülményt fontolóra véve a múlt évben augusztus 27-ről 31-ig tartott Catholicus Status gyűlés, ide vonatkozólag határozta törvényhozás útján kieszközölni: hogy valamint az ország többi részében a honpolgárok a képével eredetire nézve egy természetű papi dézma alól fölszabadítván, az innen eredendő veszteség kárpótlását az 1847/8 évi 13-ik törvénycikk értelmében a Status eszközölje. Mivel azonban a Catholicus Status gyűlésnek ezen határozata egyebekkel együtt volt Nádor s királyi Helytartó s az összes Minisztériumokba még m[últ] é[v] aug[usztus] 31-ről felküldtén, arra nézve mindeddig semmi intézkedés nem tétetett, igen szükséges volna, míg még a papoknak fizetésteli ellátása dolga általánosan és országosan elrendeztetik, a székely földre nézve annyiban intézkedni, hogy legalább e folyó esztendőben a képét a régi szokás és mód szerint fizessék*”.⁵⁸

Kedves István ideiglenes püspök-helyettes beszámolóját követően a székelyföldi papság Udvarhelyen papi gyűlést tartott, amelynek egyik fontos témaköre éppen a kepe rendezése volt.⁵⁹ A gyergyói kerület javaslata a kepe befizetésének kieszközölését sürgette. „*Mivel a nép oly hiedelemben vagyon, miszerént papjai ezentúl kész pénzzel fognak fizettetni, sőt nyíltan kimondotta tavalý: hogy több képét nem fog adni, ellenben a haza sorsa még nem úgy áll, hogy ez évben általa fizettetni remélhessünk; Azért egyesült hangon kérjék fel a kerületek az Országos telyhatalmú Korm[ány] Biztost, hogy a kepe jelen évi befizetése iránt hatályosan rendelkezzen*”. Az udvarhelyi gyűlés tagjai azonban óvatosabban kezelik a kérdést: „*Gyergyai testvéreink*

⁵⁶ GYÉFKL PI. – 392.d. 32.cs. 516/1848. – Gyulafehérvár, 1848. április 17.: Kovács Miklós püspök rendelete a lövétei hívekhez.

⁵⁷ GYÉFKL PI. – 390.d. 13.cs. 1351/1848. – Lövéte, 1848. október 5: Fodor István plébános levele Kovács Miklós püspökhöz; A püspök válaszlevele, kelt november 6-án.

⁵⁸ GYÉFKL PI. – 393.d. 9.cs. 123/1849. – Kolozsvár, 1849. június 4.: Kedves István ideiglenes püspök-helyettes levele Horváth Mihály Vallás és Közoktatási miniszternek.

⁵⁹ GYÉFKL PI. – 394.d. 11.cs. 633/1849. – Udvarhely, 1849. június 11.: Az udvarhelyszéki esperesi kerület papság közgyűlésének jegyzőkönyve.

felhívása tartalmától némileg eltérve, a kepe dolgában azon állapult meg Gyűlésünk: hogy ministeri Rendelet létezvén mely valamíg az Álladalom készpénzzel fizethetné az Egyháziakat; minden eddig szokott illetmények pontos megadását határozza – mű csak a kebli hatóságot véltük felkérendőnek: ama felső Rendelet sikerét a kepező nép előleges figyeltetése mellett a maga bekövetkezendő idejében eredményezni”. A várt bekövetkezendő idő viszont nem következett be, így végső soron a kepe-kérdés a forradalom ideje alatt végig rendezetlen maradt.

Resume:

Among the laws of the 1848/49 revolution, which was affecting a church, was the abolition of the tenth, this caused serious material problem everywhere. The government was obliged to insure the promised amends, but did not try to remedy the isolated problems on the other hand. This deficiency of law harmonisation was the consequence of the Székely land priesthood's material difficulties that increased.

Keywords:

tenth, amends, chamber localities, shock, law harmonisation